

նուն-
րում
այար-
ված
պատ-
մը 3-ին,
ն, ա-
այի-
ին վա-
ր, ըն-
ը, ըն-
3—1

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 47 ՔՍԱՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ 2օրերչարթի, 12 Մարտի

1903

2օրերչարթի, 12 Մարտի ՔՍԱՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ № 47

Տարեկան 10 ռուբ., վեց ամիսը 6 ռուբ., երեք ամիսը 3 ռ. 50 կոպ.,
ամիսը (Քիֆիստում) 1 ռ., հասոց 5 կ.:
Բաժանորդ են գրուում Քիֆիստում միմիայն խմբագրատանը:

Խմբագրություն հասցեն՝ Тифлисъ, Редакция «Норъ-Даръ»
կամ Tiflis, Rédaction «Nor-Dar»

Խմբագրությունը բաց է ամեն օր (բացի տոն օրերից) ժամը 9-ից
մինչև 2-ը: Ցայտարարությունները ընդունում են ամեն լեզուներով:
Ցայտարարությունների բառին 2 կ., բեկամների համար կրկնապատկի:

ԲՈՎԱՆԴԱՅՈՒԹԻՒՆ

Քրոնիկոն—Լուրեր:
Մեզ գրում են.—Մասկոտայից: Գան-
ձակից:
Հասարակական և ազգային սեփա-
կանությունների պատկերներ:
Մամուլի շուրջը:
Քիֆիստում լինելու են.— Նա-
մակներ Գերմանիայից, Բեռլին, հայ-
գեղերից, Նամակ Պարսկաստանից, Թա-
րեզ:
Քաղաքական.— Գերմանիա, Մա-
կեդոնիա:
Նոր-Դարի հեղափոխություն:
Թեր և դեմ:
Բանասիրական.— Հնդկ-նո-
րեց:
Տղեր և կատու:
Ցայտարարություններ:

ԲՈՎԱՆԴԱՅՈՒՆ

Մեզ հաղորդում են, որ Կովկասի
գլխավոր իշխանությունը Քիֆիստի հա-
յոց բարեգործական ընկերությունը
թոյլ է տուել բանալ աղվանց օրբա-
նոց Խուզարեանի անունով:
— «Բակ. Իզվ.»-ին հաղորդում են,
որ մարտի 2-ին Ջուլուց մեկնել են
Խոսհակ Ժամհարյանին վրայ գործուած
յարձակման և նրա սպանության գոր-
ծի համար այնտեղ գտնուող Մոսկու-
յի դատական պալատի պրոկուրոր օգ-
նական Ա. Ա. Գալանով և ժամհար-
յանի կորպուսի փոխ-գնդապետ Ն. Ֆ.
Բաբիշինսկի: Քննությունը կատարում
է քրեական գաղտնագրության կանո-
նադրության 1035-րդ յօդուածի կար-
գով:
— Այս օրերս Քիֆիստի արտիստ.
ընկ. չէնդում կայացաւ ուսանողների
օգնող Կովկասի ընկերության անդամ-
ների ընդհանուր ժողովը: Ժողովն, ի

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀՆԻՑ-ՆՈՐԻՑ

Միացեալ-Նահանգների քաղաքացի պա-
տերազմի զաւորում.— Քիֆիստից և իրենց
զբաղակալական վերածնունդը:— Միացեալ-
երկրներում զնապահները ընդհանուր զա-
ռնաշնորհի համար:
Միացեալ-Նահանգների Քիֆիստյան
կղզիները դէմ մղած պատերազմը դեռ
չաւրանալու է և յայտնի չէ, թէ
վախճան կատանայ: Միացեալ-Նահանգ-
ները շատ-շատ բաների մէջ ցոյց են
տուել, որ քաղաքակրթության բարձր
աստիճանների են հասել, և նոյն իսկ
քաղաքակրթությունը, որ միշտ խու-
սափում է մարդասիրությունից, այն-
տեղ աւելի բարձր է կանգնած, քան
Ներքայի օրերից մի երկրում: Այս
բոլորով հանգրձ, ամբողջական զօրե-
րը Քիֆիստյան կղզիների դէմ մղած
պատերազմների ժամանակ իրենց թոյլ
են տուել մի շարք բարբարոսական
արարքներ, որոնք արդարացի կերպով
յուզեցին Նահանգների հասարակու-
թեան ու մամուլի բարեկրթինը: Այդ
բարբարոսությունները, որ յատուկ են
միջին դարերին, նախատինք պէտք է
համարուեն ներկայ քաղաքակրթ-
մարդկության համար:
Քրանսիական «Revue des revues»-ն
այս առիթով կայանում է, որ «Հեռա-
ւոր-Արեւմուտքի հնդկների կատարած-
ները, առհասարակ ամբողջացի գործե-
րի այդ պատերազմներում կատարած
չահատակութիւնները Միացեալ Նա-
հանգների տարեգրութեան ամենատե-
րից են:

միջին այոց, որոնց նպատակն էր
նաև ուսանողներին: Տար վիճաբա-
նութիւնների առարկայ դարձաւ այն
խնդիրը, թէ ընկերության վարչու-
թիւնն արդեօք իրաւունք ունի ինքնա-
կամ հրաժարուել ընկերութեան օգ-
տին եղող որեւէ նուիրաբերութիւնից,
թէ այդ իրաւունքը վերագրուած է
միմիայն ընդհանուր ժողովին: Այս
խնդիրը յարուցուած էր վրայ հրապա-
րակախօս Իլիա Ճաւաւաձէի («Իւ-
րիա» լրագրի նախկին խմբագիր) «Հայ
գիտնականներ և ազգակող բարերը»
գրուածքի առաջին թարգմանութեան
առիթով, որի հրատարակիչը արդիւնքի
մի մասը յատկացրել էր յիշեալ ընկե-
րութեան օգտին, բայց ընկերութեան
վարչութիւնը, այդ գրուածքի բովան-
գակութեան հետ ծանօթանալուց յե-
տոյ, հրաժարուել էր այդ նուիրաբե-
րութիւնն ընդունելուց: Ժողովը բոլոր
ձայների մեծամասնութեամբ 16 ի դէմ
վճեց, որ ընկերութեան կանոնադրու-
թիւնն այդպիսի իրաւունք չի տալիս
վարչութեանը: Նոյն նիստում ժողովը
հաստատեց 1902 թ. հաշիւը, որից ե-
րեւում է, որ ընկերութիւնն այդ տա-
րում ունեցել է մուրը 6,830 ռ. 9 կ.,
իսկ ծախքը—6,664 ռ. 94 կ.: Ընկերու-
թիւնը 1902 թ-ին ունեցել է 235
անդամ:

—Անհրաժեշտ է ճանաչուած մի ա-
ռանձին յանձնաժողով ուղարկել գրեա-
հատու համար այն հոդերը, որոնք
պիտի աւանդեն Սե ծովի երկաթուղու
կարելների համար: Այդ երկաթուղին
պիտի կառուցուի վարչակազմի եր-
կաթուղու ծախքով:

—«Վալկադ»-ի մէջ տպուած է հեռու-
կալը. «Նոյնի» վերնաւոր-ի սոյն տա-
րուայ յունուար 21-ի №9656-ում զետե-
ղուած է «Մոսկովսկիա Վեդոմոստ»-ի
մէջ տպուած Ռե-բաբուեցու «Բազուի
գաղտնիքները» վերնադրով թղթակցու-

թիւնից մի կտոր, որի մէջ հաղորդ-
ւում է, թէ Բագուում պատի մէջ շա-
րուած է ամուսնունդը: Դաւաճանած մի կին,
հեղինակի կարծիքով, ժուռուկմանուհի.
այս մասին իրը թէ հաղորդուած է ե-
ղել ոստիկանութեանը, որը հարկաւոր
խուզարկութիւններն է կատարել, բայց
անաշու: Հուսարած սեղեկութիւնները
երեւում է, որ պատի մէջ կին շարեւոր
մասին Բագուի ոստիկանութեանը ոչ
մի յայտարարում եղած չէ, ուստի և
այդ առիթով ոչ մի խուզարկութիւն չի
կատարուած:

—Մերն ստացանք Մուս աւերակնե-
նի լուսանկարչական պատկերները, որը
հանել է լուսագրիչ պ. Վրոյր Բաբու-
բուրովի համար: Միջին այժմ յայտնի
էր Թաւշեանի հանած նոյն աւերակնե-
րի պատկերներ ժողովածուն, որը, եթէ
չենք սխալուում, վաղուց արդէն սպա-
ռուած է, այնպէս որ այս նոր ժողովածուն
լրացնում է այդ պակասը, մանաւանդ որ
սրա մէջ կան այնպիսի տեսարաններ, որ-
ոնք չկան Թաւշեանի ժողովածուի մէջ:
Պ. Վրոյրի ժողովածուն բաղկացած է 50
նկարից. նկարները հանուած են շատ
մաքուր և պարզ:

—Փետրուար ամսում Ապրեռնեան
թերակղզու վրայ յաւաթահորերից ստաց-
ուած է մոտաօրապէս 46.053,482 պուդ
նաւթ:

—Կովկասի գլխավոր իշխանութիւնը,
«Վալկադ»-ի ասելով, թոյլ է տուել Մու-
խոմեմ կաղնիներով քաղաքային
վարչութիւն, որը բաղկացած պիտի լի-
նի քաղաքագլխից և երկու անդամից:
—Մոսկուայի վաճառականներից մե-
կին թոյլ է տրուած Սոչիում լողաբան
չինել:

Մարտի 1-ից «Նոր-Դար»-ին ըս-
տանորդ գրուողը վճարում է 8
րուբլի 50 կոպ.

Մեզ ԳԻՐՈՒՄ ԵՆ
ՄՈՍԿՈՎՈՅԻՑԻՑ.—Մարտի 2-ին Գա-
պրեան անկեանոցի խորհրդի աւագ
անդամ Գեորգ Լիւնոգրեանի հրաւիրա-
թղթով կայացաւ ծխականների ընդ-
հանուր ժողով: Ներկայ էր մօտ 40
ծխական: Նախագահ պ. Լիւնոգրեան,
ժողովը բանալով, յայտեց, որ երկար
տարիներ ծառայելով անկեանոցին,
ինքն իւր ոյժերի կարողութեան շա-
փով կատարել է իւր պարտականու-
թիւնը, իբրեւ աւագ անդամ, և այժմ
ծերութեան պատճառով չկարողանա-
լով այլ ևս շարունակել իւր պաշտօնը,
հրաժարում է և խնդրում իւր և իւր
ընկեր անփոփոխ անդամ Յովհաննէս
Ժամհարեանի տեղ ընտրել ուրիշ մար-
դիկ, նոյնպէս և ստուգել ընկերութեան
հաշիւը: Ծխականները միաձայն յայտ-
նեցին իրենց շնորհակալութիւնները պ.
պ. Լիւնոգրեանին և Յովհ. Ժամհարեա-
նի իրենց գործունէութեան համար:
Յետոյ ժողովը հաստատեց անկեանոցի
1902 թ. հաշիւը:

Այդ հաշիւից երեւում է, որ 1902 թ.
անկեանոցի ունեցած սեփական գու-
մարը, (59,900 ռ.) տոկոս է տուել
2,396 ռ., զանազան տոկոսաբեր թղթե-
րից ստացուել է 1253 ռ. 87 կ. և զա-
նազան անձանց նուէրներից գոյացել է
929 ռ. 30 կ. Անկեանոցի մասնաճիւղը
կազմող կանանց ընկերութիւնն ունե-
ցել է անդամ 93 հոգի, որոնցից ստա-
ցուել է 655 ռ. անդամավճար. ամենա-
քիչ վճարողներ (5-ական ըուբլի) եղել են
64 հոգի, 10-ական ըուբլի—23, 15
ական ըուբլի—4, 20-ական ըուբլի—1
և 25ական—1 հոգի: Կանանց մաս-
նաճիւղը, որի նպատակն է օգնել տե-
ղիս չքաւոր ուսանողներին, ստա-
ցել է այդ նպատակի համար պ. պ.
Լիւնոգրեանից, Մահարեանից և Ժամ-
հարեանից 40-ական ըուբլի, երբ. Ժամ-
հարեանից առանձին ի յիշատակ

հանգուցեալ Իսահակ Ժամհարեանի
—1,000 ռ. և Լեւոնիսի գու-
մար, թատերաւորների տուած ներկայա-
ցումից—993 ռ.: Այս բոլորը զանազան
ուրիշ արդիւնքների հետ անում է ըն-
դամներ 7,574 ռ. 93 կ.:
Անկեանոցի ծախսերը հետեւեալներն
են: Անկեանոցի պահպանման վրայ
ծախսուել է 2,099 ռ. 53 կ., զանա-
զան անձանց օժանդակութիւն է տը-
րուած միանուազ դումարներով 686 ռ.
33 ուսանողների ուսումնական վարձի,
պիտոյրի, հագուստի և ապրուստի հա-
մար տրուած է 925 ռ. 75 կ., կանանց
բարեգործական ընկերութիւնը 10 ու-
սանողներին նպաստ է տուել 830 ռ.
23 չքաւոր մարդկանց, զաղթականնե-
րին ծննդավայրի գալու ճանապարհա-
ծախս տրուած է 316 ռ. 4. Պոլսի հայ-
ոց պատերազմի փոխադրուած է յօ-
գուտ ճանչեան որբանոցների 500 ռ.:
Այս բոլորը զանազան մանր ծախսերի
հետ անում է ընդամենը 5,560 ռ. 80 կ.:
Աս մէկն յունուարի 1903 թ. մնա-
ցողը գումարն է 2,014 ռ. 13 կ.:
Այնուհետեւ ձեռնարկուեցաւ 2 ան-
դամների, այն է աւագ անդամի և ան-
փոփոխ անդամի ընտրութեան: Քուէար-
կութեամբ ընտրուեցին խորհրդի աւագ
անդամ—Յովհաննէս Տէր-Յակոբեան
(23 սպտակ և 14 սև) և Մովսէս Մա-
հարեան (34 սպ. և 3 սև): Խորհրդ-
ը երկուրդ անգամի ընտրութեան հա-
մար որոշուեց, ժամանակը ու լինելու
պատճառով, գումարել առանձին ժողով:

ԳՆԵՐԿԻՑ.—Փրանսիայի Փալէի Նու-Գալայի
դպրոցները դադար չէին տալիս մի համար-
չի խառնվածքի: Վերջինս մի կողմ արքայա-
նով, տանում է իւր խառնվածքի տեղը զանազան
սենական բաղադրանքներ, ու հարեաններն իմաց
է տալիս, թէ մի հաշիւաւոր Փալէի է եկել և
զարմանալի դուռնակութիւններ է անում, միևնոյն
ժամանակ գեր անկող կարողանում է մարդու
փակուած բազմութեան: Նախ քան Փալէի մա-
սին հարեաններն իմաց տալը, նա գնում դադ-

լուծը և աշխատում ազգային քաղաքա-
կրթութիւն ու գրականութիւն ստեղ-
ծել իւր համար:
1831 թ. տրուեց Ֆինլանդական
«Քրականական ընկերութեան» սկիզբը,
որի յաջողութիւնն ու յառաջդիմու-
թիւնը սկսեց սատակ աւագ դպրոցա-
նով, նոյն իսկ իրենց վարձպետները
—չուէրներ: Նախաձեռն ու հալածականու-
թիւնը շարժելու շափ, որոնք կուռնու-
համար այդ նոր հաջողակարգի հետ,
շատ անգամ դիմում էին նոյն իսկ ստոր
ու աններելի միջոցների: Ջուլեզների
այդ ինտելեկտի շնորհիւ էր դարձեալ,
որ Ֆինլանդական մատաղ գրականու-
թեան գլխին, 1850 թ. պայթում է
ստոկոլի հարուած: Այդ առիթով պ.
Մորդուրը հետեւեալն է պատմում. «Բարձ-
րագոյն (նուսական) հրամանով արեւ-
ելուց ֆինլանդական պապերը ամեն տե-
սակ գրքեր, բացառութիւն կարող էին
կազմել միայն հոգեւորականութիւն
ուներցող և գիւղատնտեսական ճիւղին
վերաբերուած գրքերը: Այդպիսի խիստ
միջոցներ չէին կարող ձեռք առնուած
լինել Ֆինլանդական գրականութեան հե-
ղինակութիւն: Իս հաշիւաւորական բո-
ղանդակութիւն ունենալու պատճառով.
այդ բացառութիւն է չուէր պաշտօնեայ
դատակարգի ատուութեան հասնող նա-
խանով, որոնք օգտուելով Ֆինլանդ-
գիւղի այն ժամանակուայ կառավարիչ
Իշխան Մենշիկովի թոյլ կողմերից, նրան
համոզեցին թէ Ֆինլանդացիների ձեռ-
տուները վտանգաւոր են կառավարու-
թեան կարգերի տեսակէտից, մի խօս-
քով, իբր թէ նրանք նպատակ ունեն
ուսական կառավարութեան դէմ ապս-
տամբելու և իրենց ազգային պետու-

րից սկսեն:
Ջինուորական միւնիստը երկար ժա-
մանակ ծածկում էր այդ նամակները,
սակայն երբ դրանց թիւը սաստիկ շա-
տացաւ, այլ ևս հնար չկար թաղանթե-
լու, մանաւանդ երբ գործին խառնուեց
ինքը նախագահ Ռուզիկովը: Այդպիսով
մի քանի սպաներ ենթարկուեցին դե-
նուորական դատի: Դրանց թիւումն էր
նաև մանօր Վոլլէր: Վերջինս առանց
որեկից դատաստանի կամ քննութեան
անխնայ կերպով գնդակահար էր անել
տալիս ընկերներին: Դրա զօրծաղրած
տանջանքներից մինն ևս յառաջատու-
ական պատիժն էր, որ կայանում էր
հետեւեալում. կալանաւորները օրը կամ
երկու օրը մի անգամ գնդակահարում
էին նշան դնելով ոտքին, ձեռքին և
այլն, աշխատելով վախճանը ուշացնել,
որ որպէս կարելի է շատ անգամ:
Վոլլերը խոստովանեց իրեն վերա-
գրուած բոլոր մեղադրանքները. սա-
կայն մի քանի մեղմացող հանգամանք-
ներ, որոնց մէջ զլլաւոր տեղը բռնում
էին իւր հրամանատար գեներալ Սմիտի
տուած ամենախիստ հրամանները, դա-
տարանի աւագ արդարացիին նրան:
Նախագահ Ռուզիկովի կարգադրու-
թեամբ գեներալ Սմիտն ևս ենթար-
կուեց զինուորական դատաստանի իւր
արձակած այսպիսի մի հրամանի հա-
մար. «Ետան տարեկանից վեր և ոչ
որի չինայել»:
Բաւական մեծ է այն ամբողջացիկնե-
րի թիւը, որոնք հակառակ են Միաց-
եալ Նահանգների հետեւած քաղաքա-
կանութեան Ֆինլանդական կղզիներում.
զբանց թիւում է նաև նշանաւոր մի-
լիարդատէր Էնդրիու Գարնշէին, որը

գեղադրաբար իւր ամբողջ միլիարդնե-
րով չի կարողանում ոչինչ անել բու-
րեն հոսանքի դէմ:
—
Ռուս գրող Մորդուրը «Вѣстн. Евро-
пы» ամսագրում հրատարակած ունի մի
համառօտ տեսութիւն Ֆինլանդական
գրականութեան անցեալն ու ներկան:
վերնադրի ապ, ուր նա շատ գովաստող
է խօսում այդ վրդերի, բայց բեռնութիւ-
նից հարուստ կերպով օժտուած ազգի
մասին: Փին լեզուն, որ պատկանում է
լեզուներ թուրանեան ընտանիքին, ու
գրականութիւնը շատ քիչ են տարա-
ծուած և այն է մասնագէտներ շըշա-
նում միայն Փին ժողովրդի բնաւորու-
թեան բնորոշիչ գծերից մինն է նրա
հայրենասիրութիւնը. նրանք սաստիկ
կապուած են իրենց հայրենիքին և տ-
մեն մի ֆին իւր կարողութեան շափով
ծառայում է նրան: Իւրաքանչիւր քիչ-
շատ գրագետ Ֆինլանդացի,—ասում
է պ. Մորդուրը,—իւր հայրենասիրական
պարտականութիւնն է համարում իւր
վրայ առնել հայրենիքն ուսումնասիրե-
լու ընդհանուր գործի մի որոշ մասը, և
քաղաքակրթական ճանապարհի վրայ
կատարուած այդ միաբանական-ընկե-
րական աշխատութիւնները, համաժա-
տաբար շատ կարճ ժամանակի ընթաց-
քում, տուել են աչքի ընկնող պտուղ-
ներ: Այնպիսի գարի սկզբներում շուէր-
ների նրանց վրայ ունեցած ազդեցու-
թիւնը խիստ մեծ էր, սակայն, համա-
րեա, սկսած քառական թուականնե-
րից, իւր մի քանի համալսարանական
ներկայացուցիչներ շնորհիւ, ֆինլանդ-
ացիի կամք-կամք թրթափում է
չուէրական բարոյական ազդեցութեան

տնի կերպով մտնում է նրանց բակերը և այն-
տեղ խոսակցելով խոսակցի հետ զրուցում թող-
նում, որտեղից նա էլ անուշ, միայնակ են գու-
շակութիւնները, գալիս են հարեանները (գլխա-
ւորապէս կանայք) կողքից փախչում, որը խա-
նութեանը նմանակ է զուտ առած լինելով,
չտա լուս քուշակութիւն և հարեանների բազմը,
նրանց անցնելով, ներկան և սպասան, յախան-
լանութեանը, ասում է տան բոլոր անդամների ա-
ռանները և վերջն աւելացնում է որ նրանց տան
բակի այս ինչ տեղում թողնում է մի թիւի մի
թուով: Տան տէրն իսկապէս նրա ասած տե-
ղում գտնում է այդ թուով: Այսպէս մեր փո-
ղանքներում թափառող կողք արքայութիւն մի քանի
որ զուշակութիւններ անհայտ լինելով, որը նկա-
տում է, որ իւր հաշիւի շնորհիւ սկսել են իւր
մօտ քալ, իրենց բազմը խոսակցի հետ քալ
գալի հետադարձ ծաղիկների և այնպիսի անհա-
նա, որոնց լանդիպաներ չի ճանաչում, ոտի-
պրում է լինում թողնել քաղաքը և անհետանալ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԱԶԵՐԵՅԻՆ ՍԵ-
ՓԱՂԱՆՈՒԹԵԱՆ ՍՊՈՐՏԻՆԻ ՎԱՏ-
ՆՈՒՄԸ

Կարծում էի թէ տեսողութիւնս ինձ
խաբուում է, կամ յարգելի խմբագրու-
թեանը սխալ լուր են հաղորդել, երբ
անցած տարւոյ Վեր-Գարա-ի №177
մէջ կարդացի մի տարբերակ, մի կա-
սարեալ ապօրինի արարքի մասին,
մի արարք, որ հիմնովին հակառակ է
ազգային, համայնական ու հասարակա-
կան իրաւանց և տիրապետող օրէնք-
ների, որոնք ապահովում են հասարա-
կական-համայնական, ազգային և մաս-
նաւոր շահերը:

Այդ տարբերակ, մինչև անգամ
անհատական լուրի մէջ տառու է,
թէ Գաւառացի վանքի հանքերը կա-
պալով են տուել (մի) մի տրապիզոն-
ցու այն պայմանով, որ եթէ երկաթ
կամ պղինձ գոյւր դայու լինի, կապա-
լուան պարտաւոր է հարկւելու եօթն
սոկոս վանքի տուար, իսկ եթէ ար-
ծաթ կամ ոսկի, այն ժամանակ երեւ
սոկոսից մեկը պէտք է վանքն ստա-
նայ:

Եւ այդ լուրն էլ միմիայն էր. այդ
էր պտտաճար, որ եւ կարծես թէ է
չտա շուտով էլ միմիայն դրանք կը հն-
րի այդ լուրը, որովհետեւ անհատական էր
համարում, որ մի հասարակական հո-
գեւոր բարձր աստեան անսեղանակ լինի
այն օրէնքներին, որոնք նրան պար-
տաւորեցնում են պահպանել ազգային
հասարակական աստեան և շահագործել
այդ աստեան այն նպատակի օգտին,
որ նրա համար օրոշուած է:

Բայց ահա Վեր-Գարա-ի այս տա-

թիւնը հիմնական: Իրերի այդ գործիւ-
նը շարունակուեց մինչև Ալեքսանդր Բ-ի
գահ բարձրանալը, երբ այդ խտու-
թիւնները վերացուեցին և ֆին քրա-
կանութիւնը նոր մղում ստացաւ:

Ներկայումս ֆինլանդական ամենից
աւելի ժողովրդագրութիւնը միայն
հեղինակներ են Ալեքսանդր Բ-ի և իւ-
լիանի Ալո, որոնց պրոպագանդային գործը
են հայրենասիրական զգացումներով և
ապագայի ծրագրերով, իսկ այդ ոգին
չտա խոր արմատներ է ձգում ֆին ժո-
ղովրդի բոլոր խաւերի մէջ:

Ներկայումս գնացքների ժամանակ
ընդհանրապէս և զրանցից առաջացած
քրոնիկական զօրազդութեան պտտա-
հարեւոր միայն հետադարձում չէ, որ
մեծ չափերի են հասնում, այդ կողմից
ինչպէս երևում է, Փրանսիայի և շատ
լաւ վիճակ չունի, որ երկաթուղու զը-
ծելի շահագործումը գտնուում է մաս-
նաւոր ընկերութիւնների ձեռքը:

Սակայն ֆրանսիայի մեքենագէտ Գու-
տան և սպանիայի ինժեներ երկաթուղու
տնիկ Քալաոսը իրենց հնարած վերջին
միջոցներով կարծես թէ պէտք է կարո-
ղանան վերջ տալ երկաթուղու զօրազդ
պատահաններին:

Երկու մասնագէտների գիւտը կայա-
նում է հետևեալում.

Երկաթուղու գծի ամբողջ երկայնու-
թեամբ ձգում է հաղորդիչ լար գետնից
50 սանտիմետր բարձրութեամբ: Մաս-
նաւոր, այսպէս ասած, «թաթիկներ»
միջոցով գնացքը հաղորդակցութեան
մէջ է դրում հաղորդիչ լարի հետ, իսկ
այս վերջինս յայտարարութեան մէջ է
դրուած նմանապէս կայարանների հե-

րուան №19-ի մէջ կարգում եւ հե-
տեւեալ նոր լուրը. «Անցեալները հա-
ղորդել էինք, դանձաւարի վանքի հան-
քերի շահագործումը կապալով է տը-
րուած այն պայմանով, որ եթէ պղինձ
կամ երկաթ լինի, հարկերն 7 տոկոս
հասի էլ միմիայն, իսկ եթէ ոսկի լինի
— 7-ին մի տոկոս: Ներկայումս իմանում
ենք, որ կապալտուել հանքերը շահա-
գործելու համար պայման է կապել
ֆրանսիական մի ընկերութեան հետ:
Ֆրանսիացիները դիտել են հանքերը և
տեսել են, որ անսպասելի հարստութեան
աղբիւր են կազմում գրանքը»:

Ուրեմն այլ եւ ոչ մի կառուած չկայ,
որ այդ կապալի պայմանը կապուել է
էլ միմիայն, այսինքն այն պաշտօնա-
կան կինտրոնում, որի խնամոյց ու
պահպանութեան են յանձնուած Ռու-
սիայում բնակուող հայ ժողովրդի ժա-
ւանդած կամ նրան նուիրուած, կամ
նրա դնած կալուածները: Ուրեմն,
այդպէս, էլ միմիայն կապալով է տուել
Գաւառացի վանքի հանքերը, որ պտտ-
կանում են հայ եկեղեցուն, հանքեր,
կալուածներ, որոնց իսկական կողմն
է եղել, համաձայն կտակարար Պաղ-
ղասար միտրապոլիտի, ծառայել հայ
ազգի, եկեղեցու միտրա շահերին ու
մասնաւորապէս Վեր-Գարա հոգեւոր
պապիստութեան ու առհասարակ հայ
մանկանց կրթութեան գործին:

Այդ ունի է պատկանում այդ սե-
փականութիւնը, որ էլ միմիայն կա-
պալով աւելի են մի մասնաւոր կապա-
լուութի շահագործութեան, դարձեալ
նրան հայ կալուածներին, որ ար-
ծան է համարում հարկերն եօթն տո-
կոս չպարտել այդ «անսպասելի հարստու-
թեան» աղբիւրից այն ազգային հասարա-
կական, որին յանձնուած է այդ
կալուածներին, այդ «անսպասելի հարստու-
թեան» պահպանութիւնը, իրեն աւանդ-
24-այ մի նոտար և ոչ մի իրաւաբան
աշխարհիս հրեան, որ, առանց իրեն
քրէական յանցանքի վտանգին ենթա-
կելու, համաձայն այդպիսի մի պայ-
ման գրել, որ բացարձակ կողմնակալ է
նշանակում, հակառակ հասարակական
սեփականութեան վերաբերեալ տիրա-
պետող օրէնքից:

Ծաղր ու ծանակ չէ տեսնել, որ հա-
սարակական կալուածքը չափօրինաբար
տրուում է առանց աճուրդի, առանց
խորհուրդի, առանց յայտարարութեան
մի կապալաւոր և փոխանակ գէշ
նրան հարկերից մի երկու կամ վերջա-
պէս 7 տոկոս տալու, տրուում է «ան-

ասկանների հետ: Իրաւաբանները գնացք
ունի ճանապարհորդական հեռախոս:
ուրեմն հաղորդել լարի միջոցով երկու
կայարանների հեռախոսները հաղոր-
դակցութեան մէջ են դրում գծի վրայ
գտնուած գնացքի հեռախոսի հետ:
Փրանսիական երկու կայարանների
միջև (14 կիլոմետր) կապուած ժող-
ձեւը տուել են գահացուից աղբիւրը:
Միևնոյն գծով, երկու ծայրերից բայ
են թողում երկու գնացքներ միմիայն
հանդէպ, ժամը 60 կիլոմետր կտրելով:
Գնացքը Ա կայարանից մի քանի կիլո-
մետր հեռախոսով պէս, նրա մեքենա-
պետը իւր հեռախոսով հարցնում է
հանդիպակայ Բ կայարանից, թէ գիծը
ազատ է թէ ոչ: Բ կայարանից յայտ-
նում են, թէ նայն կայարանից մի ու-
րել գնացք է դուրս եկել: Այս բանն
իմանալով Ա կայարանից դուրս եկած
գնացքը յարաբերութեան է մտնում Բ
կայարանից դուրս եկող գնացքի հետ.
Երկու գնացքներն իրենց մէջ կարգա-
դրութիւն են տնում շարունակել ճա-
նապարհը կամ կանգ առնել: Միևնոյն
գծի վրայ գտնուող երկու գնացքները,
այսպիսով, հնարաւորութիւն են տա-
նում միշտ հաղորդակցութեան մէջ լի-
նել միմիայն հետ և ժամանակին զու-
շանլը ընդհանրուելու:

Երկու մասնագէտների այդ գիւտը
բաւական ծախս առաջ բերելով, գուցէ
երկաթուղիների շատ վաշտութիւններ
զօրաբանան օգտուել նրանից: Հաղոր-
դակցութեան ամբողջ գիծը իւր գո-
ծիւններով միտրապոլիտում է 255—300
լուրի իւրաքանչիւր կիլոմետրի վրայ:

Լազ
Պարիզ, 23 փետր.
«Грознен. Торг. Промыш. Бюлет.»-ը
մի երկայն յօդուած է նուիրել երկա-

սպառ հարստութիւնը», իսկ հայ աղ-
բին օղիի վարձ (на водку) 7 տոկոս:
Սր ցերեկով յափշտակութիւն չէ այս,
հապա ինչ է:

Տեսնել էք դուք մի երկրում, հէնց
այն երկրում, ուր Գաւառացի հանքե-
րն են, սր տիրապետում են ամեն
սեփականութեան իրաւունքները պահ-
պանող օրէնքներ, որ մի կապալաւոր-
կան անտառապետ, իւր հակողութեան
և խնամքին յանձնուած անտառները
կապալով տայ մի մակերեսի իր պայ-
մանով, որ այդ կապալաւորն արտադր-
ունենայ կտրուել, ջարդել, այդտեղ բո-
լոր անտառները, վաճառել և լողոր
շահն իրեն սեփականացնելով, եօթն
տոկոս այդ շահից իրեն ողորմութիւն
տայ պետական դանձարանին: Այդպի-
սի անտառապետին քրէական դատի
կենթարկել:

Այդ, հօ, Պարսկաստանի խաները և
Մարթի շէրիֆներն են անում, կապա-
լով աւելի մինչև անգամ մարդկանց:
Մի ամբողջ ժողովուրդ, մի ամբողջ
համայնք, մի ցեղական, աղբալի, կրօ-
նական ամբողջութիւն ունի օրինակա-
նապէս վաշտացած դուռնուներով,
ժառանգական անխախտելի պայմաննե-
րով կալուածներ—սեփականութիւն, որ
յանձնուած է այս ամբողջութիւնը իւր
կայացող հասարակութեան: Ո՞վ կհա-
մարձակուի այդ սեփականութիւնը—
ժառանգութիւնը, որ օրոշ նպատակով
է տրուած, տալ իրեն կերպուր կա-
պալաւորներին, առնելով եկեղեցու սե-
փականութիւնը, զատապարտելով նրան
անգործութեան, մասնակցել նրան տրե-
տեսական ստրկութեան կապալաւոր-
ներին և զրաժանութեան ներառակ-
ներին, կամ հէնց հասարակութեան գնդին
չալրելով եօթն տոկոս «անսպասելի հա-
րստութիւնից»...

Օրէնք կայ այս ամենի մէջ, կայ դրա-
մարանութիւն, կայ առողջ դատողու-
թիւն:

Անկասկած, այլ բան է մասնաւոր
անհատի սեփականութեան խնդիրը:
Մասնաւոր անհատն, իրեն սեփականա-
տէր, կատարեալ տէր է իւր կալուա-
ծին, որ նա ժառանգել է, կամ գնել
է, կամ ունիւրել են նրան: Կրկնում
ունի սեփականութիւն, եւ կարող է
այդ սեփականութեան իրաւունքներն
իրեն հանձնել երաժ պայմաններով դի-
մանել, վաճառել, նուիրել Մարկոնին
և վերջինս էլ ունի որ կամենայ: Բայց
այն կալուածը, այն հարստութիւնը,
որ պատկանում է մի ամբողջ ազգի,
մի եկեղեցու և յանձնուած է այդ ազգը,
այդ եկեղեցին ներկայացնող օրինակա-
նապետութեան, ինչ իրաւունք ունի
այդ հասարակութեան, այդ աւանդը
կապալի անուշով վաճառել. նրա բո-
լոր եկամուտները տալով կապալաւոր-
ներին, սեփականատէր ազգին և եկե-
ղեցուն թողնելով գլ շնորհս ողորմու-
թեան 7 տոկոսը...

Ի՞նչ դարմանալի թշուառ սերունդ
ենք մենք և ինչ ժամանակներում ենք
ապրում: Մի 40—50 տարի առաջ հայ
կալուածատէրը, դրամատէրը մեռնելիս
իւր կալուածքի կամ դքսմի մի մասը,
կամ ամբողջը թողնում էր հայ եկե-
ղեցուն, հայ դպրոցին, հայ բարեգոր-
ծական ընկերութեանը: Այժմ պատկե-
րը փոխուել է.—հայոց եկեղեցիներին,
համայնքի կալուածները և այն էլ նը-
րանք, որոնք յանձնուած են իրեն ա-
ւանդ հայկական վերագոյն հասարակու-
թեան, դաւանում են կալուածի տը-
րելներն մակերեսների և կապալաւորնե-
րի համար: Ի՞նչպէս չնչէ այդ թշուառ
ազգը, երբ նրա օրէնքները իրենց ա-
ղամբները խրում են նրա մարմնի մէջ:
Եւ կրկնում եմ այդ տարբերութիւնը
կատարում է այն հասարակութեան մէջ,
որին յանձնուած է համայնական-եկե-
ղեցական, անձնամբնի կալուածը:
Այո, սա շարագործութիւն է ամբողջ
եկեղեցու դէմ:

(Վերջը միւս անգամ)
Ս. Հախումեան
Պարիզ, 23 փետր.

ՍԱՍՈՒԼԻ ԸՈՒՐՁԸ

«Грознен. Торг. Промыш. Бюлет.»-ը
մի երկայն յօդուած է նուիրել երկա-

թուղային գծերի վրայ օր օրի վրայ
աւելացող անկարգութիւնները և զր-
բաղողութիւնների հարցին:

Հարկուր է վերջապէս հասկանալ.—ա-
սում է լրագիրը.—որ «խտրուած ունիւր», կամ
«ստրուածութիւն» (стрелочник) անգղուրութիւ-
նը և կամ «մեքենավոր տրեւորութիւն» չեն
սանտուրուր զօրազդութիւնների պատճառները:
Հարկուր է բազմակողմանի և մանրակրկիտ
քննութիւն կատարել ամբողջ երկաթուղային
կապի նկատմամբ: Որովհետեւ երկաթուղային
միջավայրը, պետական ընդհանուր կենսից
բոլորովն առանձնացած մի դիրքի մէջ գտ-
նուելով, միտրապոլիտ տարբեր կարգով է
առաջնորդում և վարչական տարբեր կապ ու-
նի, ուստի խնդիր կատարելապէս լուսարան-
ն համար անհրաժեշտ է, որ հասարակական
կարծիքն և մամուլն անմիջական միջամտու-
թիւն ունենան երկաթուղային գործին: Այդ հա-
րկուր է ոչ միայն երկաթուղիների ծառայող-
ները վիճակի բարեօրոշում համար, հապա նոյն
իսկ հասարակական ազատութեան տեսակէ-
տից: Եթէ չլինի այդ կենսական վերահսկողու-
թիւնը—գործը մնում է յանձնուած միջոցին
սեփական պաշտօնական շէշաբերականներին և
նրանց կցուած բացառութիւններին:

Լրագիրը առաջ բերելով միմիայն
թեան կողմից հանուած շէշաբերական-
ներին և տրուած հրահանգների մի եր-
կայն շարք, շարունակում է.

Քրքարեականը կարգում են թէ երկա-
թուղային վարչութիւնները, թէ մեքենավոր
և թէ քաղաքական և ամենն էլ վերաբերում
են անտարբեր կերպով: Բայց չէ հասկանում
են, որ դրանք ձև համար գրուած բաներ են,
իսկ գործիւնը իրապէս շարունակում է ըստ
նախնայն: Ըստ-չստ, գուցէ, մէկ է միւր մը
անգամ պատահմամբ «ենթարկուել տուգանքի»:
Ամենն էլ շատ պարզ հասկանում են, որ կա-
ցարանների ներկայ այդքան նեղուած վիճակի
մէջ կարելի չէ ժամը 5 վերջտ արագութեամբ
մանօթի կատարել, ինչպէս որ շէշաբերական-
ներն են կարգադրում և հէնց այդ պատճառով
էլ մանօթիները կատարում են առաջնայն նը-
ման գործնալ ժամը 15—20 վերջտ, նոյնիսկ
կայարանապետի աշխէ առաջ, և այդ շատ հաս-
կանալի է, որովհետեւ գնացքների կապալաւոր-
մը ուշանալուն պէս, ամենքն էլ ենթարկում
են պատասխանատուութեան, համաձայն իրենց
պաշտօնի:

Իրաւաբանները որ շատ լաւ է հասկանում,
որ մարդ չի կարող 24 ժամ անընդ մնալ, մա-
նաւոր երբ նա ենթակալ է ստատիկ ծանր
աշխատութեան ու յօդուածներ շարունակող
վրայ, շարունակ երկեղեցիով այս ու այն գծի
վրայ, ուր ամենափոքրիկ անուշադրութիւն ու
անհոգութիւն կարող է դնացքները ընդհա-
մըն առաջ բերել.—ասում ենք, այդ բանը ա-
մենք համար պարզ է, այնամասնայն մինչև
այժմ էլ դեռ շարունակում է շարունակուել
վրայ ծառայողների օրը մի անգամ փոխուելու
անհոգութիւնը:

Այս վերջ առաջ բերուածներն ի՞նչ օ-
գուտ կարող են բերել շէշաբերականները: Մի-
թէ լինելով դեպքում դրամ վարչից շէշաբե-
րու պատճառը պաշտօնական կապալանու-
թեան, անհոգութեան ու անհամապատասխան
պէտք է վերադրել: Դժուար թէ գտնուի մէկը,
որ այդ համոզմունք լինի. ամեն բան ինքնա-
նորան համար պարզ է. Ուստի շէշաբերական-
ներն ուրիշ նպատակի չեն ծառայում, եթէ
չէ. պատասխանատուութիւն իրենցից հեռա-
ցնելով, բուն յանցանքը գտնելու սովորու-
թեան, որեւէ մեծ զօրազդութեան
դէպ պատահած ժամանակ, օրինակ, մարդու
տար գնացքի խորհուրդի, մասնաւոր երբ
մարդկային գոհն էլ են լինում: Մի քանի
նման է կայանում շէշաբերականների ամբողջ
նշանակութիւնը:

«Кавказ. Сельск. Хозяйст.» շարաթա-
թեթը, լուսնելով Գովկասի գիւղատըն-
տեսական արդիւնաբերութեան գլխա-
ւոր պէտքերի մասին, նկատում է, որ
Դովկասի աղբիւրները իւրենց ըն-
դառնում արդեւ եղող էական տեւորից մինչ
ներկայումս է ճանապարհների բացակայու-
թեան, որը արդիւնաբերութեան բոլոր աղբի-
րին հարկադրում է անհրաժեշտութեան դիմել ա-
ռաքալականների միջնորդութեան: Այդպիսով
վերջիններս միջոց են ունենում ստացուած շա-
հի իրենց համար առիժի բաժին հասնելու,
իսկ արդիւնաբերողները, ընդհանրապէս, ի-
րենց բոլոր արդիւնաբերութեան համար ստա-
նում են այդքան նուազ, որ հազի կարողա-
նում են իրենց ծախսերը միայն ծածկել, վեր-
ջապէս չեն ստանում այնքան, որքան կարող
էին ստանալ: Եթէ երկրի հողաբաշխութեան
ճանապարհները կարգին լինէին և սպասելու
զօրազդութիւնը կանոնաւոր հիմքերի վրայ
դրուած լինէր:

«Վովկասի գիւղատնտեսական արդիւ-
նաբերութեան տխուր յետամնաց վի-
ճակի մէջ գտնուելու գլխաւոր պատ-
ճառներից մինը, որը առաջ է բերում
արդարութիւն և յաճախակի աւաղա-
կային չանկունած դէպքեր երկրի դա-
նազան մասերում, յօդուածագիրը հա-
մարում է հետեւան:

Թէ Երևան և Թէ Երևանի Աղբիւր-
կան բոլոր ստորակայ ու բարձրագույնագույն
տեղերում ամենապահանջարկած շաբեր նը-
կայանում է շարունակելու Դրանից է, որ ամեն
տեղ և շարունակ միտնում են երկաթուղիներ

արտերը, այդինքն, հացաբոյսերը, խոտը
բարձր և բերնի արտերը, որոնց անհաշի-
հունքն առաջ է բերում շատ յաճախ օդի
անտառների կոտորած:

Լրագիրը կարծիքով, միւս բոլոր հի-
ւանդութիւնների, մկների և մորեկի
տուած վնասները միտաւող վերցրած
այնքան մեծ չեն, որքան միմիայն շո-
րութեանը: Հետեւաբար շորութեան դեմ
մղուելը կարելի, այդ բառի ամենաբն-
դարձակ նշանակութեամբ առած, տեղը
է կազմէ այդ երկրի գիւղատնտեսա-
թեան հոգացութեան ամենաառաջին
տարական, մինչդեռ մինչև այժմ գտն
Աղբիւրկապում այդ ուղղութեամբ
չլին չկայ արուած:

Լրագիրը մասնացոյց է տնում այլ
հանգամանք, որ շորութեան առաջ
առնելու միջոցների վրայ խորհուրդ
ժամանակ ոչ որ ուշադրութեան չ
առնում հողը մշակելու ձեւը, որը իս
ժամանակին և հարկաւոր կերպով կ
տարուած դէպքում հողի պարունակա
խոնաւութիւնը կանոնաւորող պայմա
ներից ամենաառաջինը պէտք է համարել:

Հետեւաբար,—ասում է յօդուածագի-
րը,—հողը կատարելաբար զօրուած ձեռ
մշակելու մէջ պէտք է կայանայ գիւ-
ղատնտեսութեան ապագայ յառաջագի-
մութեան գրաւականը:

ՆԱԽԿԱՅԻՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻՆ
(«Վեր-Գարա»-ի թղթագիրը)

ԲՈՂՈՔ ԲԱՏՐԱՆԱՅԻՆ ՑԵՆՁՈՒՐՈՒՄ ԳԵՄ

ԲՆՆԻՆ, 10 մարտ (ն. տ.) — Դիւ
եւ այսօր էլ Գերմանիայում իրեն
գոյութիւնն են արդէն պահպանու-
ցնելու յայտնի մնացորդները, որոնք իրենց
կաշկանդող ոյժը գործ են դնում թ

